

## نحوه توزیع فقر بین خانوارهای ایرانی (۱۳۷۹-۱۳۷۱)

دکتر فرهاد خدادادکاشی\*  
فریده باقری\*\*

تاریخ ارسال: ۱۳۸۲/۹/۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۳/۷/۲۹

### چکیده

در این مقاله، نحوه توزیع فقر بین خانوارها برحسب خصوصیات مختلف اقتصادی، اجتماعی (شهری یا روستایی، پایه تحصیلی سرپرست خانوار، سن سرپرست خانوار، منطقه جغرافیایی سکونت خانوار، نوع شغل سرپرست خانوار، نوع فعالیت اقتصادی سرپرست خانوار) با توجه به دو معیار فقر مطلق و فقر نسبی محاسبه شده است. نتایج پژوهش بیانگر آن است که در طی دوره مورد مطالعه سهم فقر روستاییان از کل فقر کشور بیش از شهرنشینان بوده است و افزون بر این، در طی این دوره سهم روستاییان روند نزولی و سهم شهرنشینان روند صعودی داشته است. خانوارهایی که سرپرست آنها در گروه سنی بالاتر از ۵۵ سال قرار دارند در مقایسه با سایر گروه‌های سنی فقیرتر هستند، خانوارهایی که سرپرست آنها در گروه سنی بی‌سواد قرار دارند فقیرتر از سایر پایه‌های تحصیلی هستند. خانوارهایی که سرپرست آنها دارای مشاغل کشاورزی و کار ساده خدماتی هستند فقیرتر از سایر مشاغل هستند. همچنین، با در نظر گرفتن نوع تصدی در شغل سرپرست خانوار ملاحظه می‌شود که بیشترین میزان فقر مربوط به خانوارهایی است که سرپرست آنها کارکنان فامیلی و کارکنان مستقل هستند.

**واژه‌های کلیدی:** مخارج خانوارها، فقر مطلق، فقر نسبی.

\* عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

e-mail: khfarhad2001@yahoo.com

\*\* عضو هیئت علمی پژوهشکده آمار

e-mail: bagheri@src.ac.ir

## ۱. مقدمه

در مطالعات مربوط به فقر همواره تشخیص خانوارهای فقیر از غیر فقیر به‌عنوان ملاکی برای شناخت فقر در جامعه محسوب می‌شود. اما این ملاک هیچ نوع اطلاعاتی راجع به پراکندگی خانوارهای فقیر و نحوه توزیع آنها در کل جامعه مورد نظر به‌دست نمی‌دهد. برای مثال، اگر از ۸ خانوار شهری مورد مطالعه ۴ خانوار فقیر باشند، یعنی درآمدی کمتر از خط فقر داشته باشند، در آن صورت، درصد خانوارهای فقیر شهری برابر ۵۰ درصد است. همچنین، اگر از ۶ خانوار روستایی مورد مطالعه ۳ خانوار فقیر باشند، یعنی درآمدی کمتر از خط فقر داشته باشند، در آن صورت، ۵۰ درصد خانوارهای روستایی نیز فقیر خواهند بود. این نتایج هیچ اطلاعاتی راجع به اینکه از مجموع ۷ خانوار فقیر شهری و روستایی چند درصد مربوط به شهر و چند درصد مربوط به روستا است به‌دست نمی‌دهد. بر همین اساس، لازم است به منظور شناخت نحوه توزیع فقر بین خانوارها برحسب خصوصیات مختلف اقتصادی، اجتماعی (شهری یا روستایی، پایه تحصیلی سرپرست خانوار، سن سرپرست خانوار، منطقه جغرافیایی سکونت خانوار، نوع شغل سرپرست خانوار، نوع فعالیت اقتصادی سرپرست خانوار و...) سهم هر گروه از خانوارها از کل فقر جامعه مشخص شود.<sup>۱</sup> از این رو، در این بررسی تلاش شده سهم خانوارها با خصوصیات اجتماعی و اقتصادی مختلف از کل فقر جامعه برحسب دو معیار فقر مطلق و فقر نسبی محاسبه شود. شناخت نحوه توزیع فقر برحسب خصوصیات خانوارها اطلاعات مناسبی را جهت فقرزدایی هدفمند در اختیار مسئولین مربوط قرار خواهد داد.

## ۲. داده‌ها و نحوه محاسبه درصد فقیرها

در این مقاله از داده‌های خام طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی مرکز آمار ایران استفاده شده است. به منظور تأمین هدف این مقاله، یعنی ارائه تصویر نحوه توزیع فقر بین خانوارها ابتدا، باید خانوارهای فقیر را شناسایی کنیم و سپس، با توجه به ویژگی‌های خانوارهای فقیر، سهم هر یک از خانوارها با ویژگی خاص را از کل فقر محاسبه کنیم. برای این مقصود ابتدا، مخارج خانوارها در سطح خانوار، سرانه شد و سپس، خط فقر برای سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ محاسبه شد. برای محاسبه خط فقر از روش پژویان استفاده شد،<sup>۲</sup> در روش پژویان<sup>۳</sup> خانوارها در قالب ده دهک درآمدی قرار می‌گیرند، سپس، با توجه به مخارج واقعی اولین دهکی که برای اولین بار به ۲۱۷۹ کالری دسترسی پیدا کرده است خط فقر محاسبه می‌شود.

۱. به دلیل شکستن آمار به زیرگروه‌های مختلف ممکن است از نظر آماری کفایت آمار برای بعضی از زیرگروه‌ها کاهش یافته باشد.

۲. خداداد، باقری، حیدری (۱۳۸۱). پژوهشکده آمار.

3. Pajooyan, J. (1994)

### ۳. توزیع فقر در جوامع شهری و روستایی از کل فقر جامعه

در مقاله برای بررسی نحوه توزیع فقر در ایران، خانوارهای ایرانی را بر حسب چند خصلت تفکیک کرده و سپس، در قالب هر یک از تقسیم‌بندی‌ها سهم هر یک از خانوارها با ویژگی معین گزارش می‌شود. تقسیم‌بندی‌های مورد نظر عبارتند از: شهری و روستایی بودن خانوار فقیر، سن سرپرست خانوار فقیر، پایه تحصیلی سرپرست خانوار فقیر، محل زیست خانوار فقیر، شغل سرپرست خانوار فقیر و نوع تصدی در شغل سرپرست خانوار فقیر.

#### ۱-۳. سهم خانوارهای فقیر شهری و روستایی از کل فقر جامعه

در جدول (۱) سهم خانوارهای شهری و روستایی از کل فقر جامعه بر اساس مفهوم فقر مطلق (۲۱۷۹ کالری) طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ به همراه نسبت سهم فقر به سهم جمعیتی خانوارهای شهری و روستایی درج شده است.

جدول ۱- توزیع فقر در جوامع شهری و روستایی طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ برپایه مفهوم مطلق فقر

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
شهری	٪۴۴	٪۴۲	٪۴۵	٪۴۶	٪۴۴	٪۴۷	٪۴۶
روستایی	٪۵۶	٪۵۸	٪۵۵	٪۵۴	٪۵۶	٪۵۳	٪۵۴
سهم شهرنشینان از کل فقر سهم جمعیتی شهرنشینان	٪۴۸	٪۵۳	٪۵۵	٪۵۰	٪۴۷	٪۴۶	٪۴۶
سهم روستاییان از کل فقر سهم جمعیتی روستاییان	٪۵۲	٪۴۷	٪۴۵	٪۵۰	٪۵۳	٪۵۴	٪۵۴

مأخذ: محاسبات گروه پژوهشی بر مبنای داده‌های خام طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار

نتایج مندرج در جدول (۱) دلالت بر آن دارد که سهم جوامع روستایی از کل فقر خانوارهای ایرانی در کلیه سال‌های مطالعه همواره به میزان قابل توجهی بیشتر از سهم جوامع شهری بوده است. اما در طی زمان سهم جوامع شهری افزایش و سهم جوامع روستایی کاهش یافته است، به طوری که طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ سهم فقر جوامع شهری از ٪۴۴ در سال ۱۳۷۱ به ٪۴۷ در سال ۱۳۷۸ و سپس، به ٪۴۶ در سال ۱۳۷۹ افزایش یافته در حالی که برای جوامع روستایی سهم فقر از ٪۵۶ در سال ۱۳۷۱ به ٪۵۳ در سال ۱۳۷۸ و ٪۵۴ در سال ۱۳۷۹ کاهش یافته است.

نحوه توزیع فقر بین خانوارهای ایرانی

به نظر می‌رسد بررسی نتایج سهم فقر به تنهایی و بدون توجه به سهم جمعیتی جوامع شهری و روستایی تا حدی مشکل‌آفرین باشد، زیرا، هر چه سهم جمعیتی یک گروه (مثلاً روستاییان) بیشتر باشد، احتمال بالا بودن سهم این گروه از کل فقر جامعه افزایش می‌یابد. براین اساس، برای درک بهتر نحوه توزیع فقر در جوامع شهری و روستایی و رفع مشکل مذکور نتایج مربوط به سهم فقر جوامع شهری و روستایی به سهم جمعیتی این جوامع تقسیم شد. براساس این شاخص نیز ملاحظه می‌شود که سهم فقر جوامع روستایی بیشتر از سهم جوامع شهری است با این تفاوت که تا حد زیادی نتایج اولیه تعدیل شده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، سهم نسبی شهرنشینان و روستاییان از کل فقر جامعه نزدیک به ۵۰٪ سهم جمعیتی آنها است.

۲-۳. سهم گروه‌های مختلف سنی از فقر جامعه

در جدول (۲) سهم گروه‌های مختلف سنی (سرپرست خانوار) از فقر جامعه بر پایه خط فقر مطلق طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ درج شده است. این اطلاعات مربوط به ۵ گروه سنی زیر ۲۵ سال، ۲۶ - ۳۵ سال، ۳۶ - ۴۵ سال، ۴۶ - ۵۵ سال و بالای ۵۵ سال است.

جدول ۲- سهم گروه‌های مختلف سنی از فقر جامعه بر پایه مفهوم مطلق فقر - ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
زیر ۲۵ سال	۵/۹٪	۵٪	۴/۳٪	۲/۹٪	۵/۳٪	۵/۱٪	۴/۵٪	۴/۲٪	۸/۲٪
۲۶-۳۵ سال	۲۲/۹٪	۲۲٪	۲۳/۵٪	۱۹/۵٪	۲۲/۴٪	۲۱/۸٪	۲۱/۶٪	۲۰٪	۱۸/۶٪
۳۶-۴۵ سال	۲۳/۵٪	۲۲/۸٪	۲۵/۴٪	۲۶/۴٪	۲۵/۳٪	۲۳/۸٪	۲۴/۹٪	۲۷/۲٪	۲۵/۶٪
۴۶-۵۵ سال	۱۶/۳٪	۱۶٪	۱۵/۹٪	۱۵/۱٪	۱۵/۲٪	۱۵٪	۱۶/۶٪	۱۶/۸٪	۱۶/۷٪
۵۵ سال به بالا	۳۱/۴٪	۳۴/۲٪	۳۰/۹٪	۳۵/۱٪	۳۱/۸٪	۳۴/۳٪	۳۳/۴٪	۳۲/۸٪	۳۰/۹٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج مندرج در جدول فوق دلالت بر آن دارد که در طی سال‌های مورد مطالعه تنها ۴٪ تا ۸٪ فقر جامعه مربوط به گروه سنی زیر ۲۵ سال است، در حالی که بیش از ۳۰٪ فقر جامعه مربوط به گروه سنی بالای ۵۵ سال است. این نتیجه کاملاً منطقی است، زیرا خانوارهای با سرپرست دارای سن بالای ۵۵ سال عمدتاً در گروه بازنشستگان قرار دارند که از افت شدید درآمدی برخوردارند. یافته‌های فوق دلالت بر آن دارد که خانوارهایی که سرپرست آنها بین ۳۶-۴۵ سال هستند پس از گروه ۵۵ سال به بالا سهم بیشتری از فقر جامعه را به خود اختصاص می‌دهند، این یافته‌ها شاید چندان با واقعیت سازگار نباشد. برای درک بهتر موضوع می‌باید سهم جمعیتی هر یک از گروه‌های سنی فوق مورد توجه قرار گیرد. از

آنجا که تعداد خانوارهایی که سرپرست آنها زیر ۲۵ سال هستند در مقایسه با خانوارهایی که سرپرست آنها در گروه سنی ۳۶-۴۵ سال قرار دارند، بسیار کمتر است، لذا، نتایج جدول (۲) زیاد دور از انتظار نیست. طبیعی است که سهم گروه زیر ۲۵ سال از کل فقر جامعه پایین و سهم گروه ۳۶-۴۵ سال بالا است. بررسی‌های ما دلالت بر آن دارد که نسبت سهم فقر گروه زیر ۲۵ سال به سهم جمعیتی آنها بزرگتر از یک است، در حالی که این نسبت برای گروه ۳۶-۴۵ سال کمتر از گروه فوق‌الذکر است. در جدول (۳) نحوه توزیع فقر بین گروه‌های مختلف سنی بر پایه مفهوم فقر نسبی بررسی شده است.

جدول ۳- سهم گروه‌های مختلف سنی از فقر جامعه با توجه به مفهوم فقر نسبی

شرح گروه سنی	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
زیر ۲۵ سال	۶/۵٪	۵/۳٪	۴/۴٪	۳/۷٪	۴/۶٪	۴/۶٪	۳/۶٪	۳/۳٪	۴/۴٪
۲۶ تا ۳۵ سال	۲۵٪	۲۳/۶٪	۲۴/۵٪	۲۲/۶٪	۲۴/۶٪	۲۳/۹٪	۲۳/۸٪	۲۱/۹٪	۲۱/۹٪
۳۶ تا ۴۵ سال	۲۲/۵٪	۳۳/۴٪	۲۵/۸٪	۲۶/۲٪	۲۵/۷٪	۲۶/۶٪	۲۶/۳٪	۲۷/۴٪	۲۶/۶٪
۴۶ تا ۵۵ سال	۱۶٪	۱۵/۵٪	۱۶٪	۱۵/۹٪	۱۵/۹٪	۱۶/۱٪	۱۶/۳٪	۱۶/۸٪	۱۶/۸٪
بالای ۵۵ سال	۳۰٪	۳۲/۲٪	۲۹/۳٪	۳۱/۶٪	۲۹/۲٪	۲۸/۸٪	۳۰٪	۳۰/۱۶٪	۳۰/۳٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل بر پایه فقر نسبی نظیر نتایج ارائه شده براساس فقر مطلق است، به طوری که کمترین میزان فقر برای گروه زیر ۲۵ سال و بین ۳٪ تا ۶٪ است و بالاترین درصد فقر مربوط به گروه سنی بالای ۵۵ سال و بیش از ۲۹٪ است. با مقایسه سهم گروه‌های مختلف سنی از فقر جامعه چه برحسب مفهوم مطلق و چه بر حسب مفهوم نسبی فقر، تغییر قابل ملاحظه‌ای در طی سال‌های مورد بررسی مشاهده نمی‌شود.

### ۳-۳ سهم خانوارها از فقر جامعه برحسب پایه تحصیلی سرپرست خانوار

در جدول (۴) سهم خانوارها از فقر جامعه به تفکیک پایه تحصیلی سرپرست آنها طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ و بر پایه مفهوم مطلق فقر (۲۱۷۹ کالری) درج شده است.

نتایج مربوط به سهم فقر گروه‌های مختلف تحصیلی دلالت بر آن دارد که در کلیه سال‌های مطالعه یعنی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ در مجموع سهم گروه بی‌سواد و دارای سواد ابتدایی بالای ۸۰٪ بوده که نشان دهنده وضعیت نگران‌کننده فقر این دو گروه است. کمترین فقر نیز مربوط به گروه بالاتر از کارشناسی و دکتری است که کاملاً منطقی است، زیرا این گروه از مشاغل دارای درآمد بالا هستند و عموماً نباید از فقر مطلق برخوردار باشند.

نحوه توزیع فقر بین خانوارهای ایرانی

جدول ۴- سهم خانوارها از فقر جامعه به تفکیک پایه تحصیلی سرپرست خانوار براساس مفهوم مطلق فقر طی سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
بی‌سواد	۶۳/۱٪	۶۱٪	۵۴/۷٪	۶۳/۲٪	۶۰/۱۵٪	۶۶٪	۶۱/۹٪	۶۵/۸٪	۵۹/۹٪
ابتدایی	۲۴/۳٪	۲۵٪	۲۷/۷٪	۲۳/۳٪	۲۰/۱٪	۱۶/۹٪	۱۹/۶٪	۱۹/۶٪	۱۹/۲٪
راهنمایی	۳/۵٪	۴/۵٪	۶/۶٪	۴/۶٪	۵/۱٪	۵/۲٪	۵/۷٪	۴/۸٪	۵/۴٪
دبیرستان و دیپلم	۲/۷٪	۳/۵٪	۴/۷٪	۳/۱٪	۳/۱٪	۲/۷٪	۲/۷٪	۱/۷٪	۲/۲٪
فوق دیپلم و کارشناسی	۰/۴٪	۰/۵٪	۱/۲٪	۰/۷٪	۰/۶٪	۰/۵٪	۰/۴٪	۰/۶٪	۰/۵٪
کارشناسی ارشد و دکتری	۰٪	۰/۰۵٪	۰/۰۶٪	۰/۰۱٪	۰/۰۴٪	۰/۰۶٪	۰/۰۳۱٪	۰/۰۲٪	۰/۰۲٪
سایر	۶٪	۵/۴٪	۵/۰۴٪	۵٪	۱۰/۲٪	۸/۱٪	۹/۳٪	۷/۳٪	۱۲/۶٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در جدول (۵) اطلاعات مربوط به توزیع فقر برای گروه‌های مختلف تحصیلی بر پایه مفهوم فقر نسبی (روش معکوس ضریب انگل) ارائه شده است.

جدول ۵- سهم خانوارها از فقر جامعه به تفکیک پایه تحصیلی سرپرست خانوار براساس مفهوم نسبی فقر طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
بی‌سواد	۵۲/۴٪	۴۹/۹٪	۴۴/۴٪	۴۵/۵٪	۴۲/۲٪	۴۱/۵٪	۴۳/۹٪	۴۴/۲٪	۴۳/۴٪
ابتدایی	۲۷/۳٪	۲۸/۲٪	۲۹/۶٪	۲۸/۵٪	۲۴/۷٪	۲۵/۷٪	۲۵/۲٪	۲۵/۹٪	۲۵/۶٪
راهنمایی	۶/۴٪	۷/۴٪	۸/۹٪	۸/۵٪	۱۰/۱٪	۱۰/۸٪	۱۰/۳٪	۱۰/۳٪	۱۱/۱٪
دبیرستان و دیپلم	۶/۸٪	۷/۲٪	۹/۱٪	۸/۶٪	۸/۸٪	۸/۶٪	۷/۸٪	۷/۸٪	۷/۲٪
فوق دیپلم و لیسانس	۱/۳٪	۱/۶٪	۲/۶٪	۳/۱٪	۳/۲٪	۳/۴٪	۲/۵٪	۲/۷٪	۲/۹٪
بالا تراز لیسانس و دکتری	۰/۰۳٪	۰/۰۹٪	۰/۰۲٪	۰/۰۲٪	۰/۰۵٪	۰/۰۵٪	۰/۰۵٪	۰/۰۳٪	۰/۰۴٪
سایر	۵/۸٪	۵/۶٪	۵/۱٪	۵/۶٪	۱۰/۵٪	۹/۵٪	۹/۸٪	۸/۸٪	۹/۴٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بر اساس این نتایج نیز ۸۰٪ فقر جامعه نصیب خانوارهای با سرپرست بی‌سواد و یا دارای سواد ابتدایی شده است و کمترین سهم فقر از آن خانوارهای دارای سرپرست کارشناسی ارشد و دکتری است به طوری که در کلیه سال‌های مطالعه کمتر از ۰/۵٪ است. همچنین، نتایج مربوط به سهم فقر برای

خانوارها در گروه‌های مختلف تحصیلی براساس مفهوم فقر مطلق و نسبی دلالت بر آن دارد که سهم فقر خانوارهای دو گروه اول یعنی دارای سرپرست بی‌سواد و دارای سواد ابتدایی طی زمان کاهش یافته در حالی که برای سایر گروه‌ها این سهم طی زمان افزایش یافته است. توجه این مسئله آسان است، زیرا با توجه به ساختار جمعیتی جوان کشور و با توجه به گسترش آموزش عالی در کشور و افزایش تعداد فارغ‌التحصیلان بیکار، در طی سال‌های اخیر می‌توان انتظار افزایش فقر در گروه‌های تحصیل کرده را داشت.

#### ۳-۴. سهم خانوارها از فقر جامعه برحسب مناطق جغرافیایی مختلف

در این بررسی استان‌های کشور به لحاظ نزدیکی شرایط جغرافیایی، فرهنگی و اقتصادی به ۷ منطقه تقسیم و برای هر کدام شاخص‌های فقر محاسبه شد. این نتایج در جدول (۶) بر پایه مفهوم فقر مطلق طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ درج شده است.

#### جدول ۶- سهم خانوارها از فقر جامعه به تفکیک مناطق جغرافیایی بر پایه مفهوم فقر مطلق طی

سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	مناطق جغرافیایی
	٪۱۱/۱	٪۵/۲	٪۷/۲	٪۱۶/۷	٪۹/۹	٪۱۲/۳	٪۱۰	٪۲۰/۶	٪۱۶/۸	سیستان و بلوچستان، چهارمحال و بختیاری، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد
	٪۱۰/۲	٪۱۵/۶	٪۱۹/۱	٪۱۱/۲	٪۱۵/۹	٪۱۳/۹	٪۱۲/۹	٪۷/۹	٪۸	فارس، اصفهان، تهران، قم
	٪۱۱/۳	٪۱۳/۳	٪۷/۸	٪۱۶/۹	٪۸/۷	٪۹/۹	٪۹	٪۱۱/۶	٪۱۲/۶	مرکزی، کرمان، سمنان، یزد
	٪۲۱/۶	٪۷/۲	٪۱۶/۲	٪۱۶/۲	٪۱۵/۳	٪۱۶/۸	٪۱۵/۹	٪۲۱/۶	٪۲۰/۵	آذربایجان شرقی و غربی، اردبیل، زنجان، قزوین
	٪۲۱/۸	٪۲۳/۸	٪۲۹/۹	٪۱۹/۲	٪۳۱/۸	٪۳۱/۱	٪۲۹/۸	٪۱۴	٪۲۰/۵	گیلان، مازندران، گلستان و خراسان
	٪۱۲/۲	٪۹/۲	٪۱۰/۸	٪۱۱/۳	٪۸/۵	٪۷/۶	٪۱۰/۹	٪۱۰/۵	٪۹/۹	خوزستان، لرستان، بوشهر و هرمزگان
	٪۱۱/۸	٪۱۵/۷	٪۹	٪۸/۵	٪۱۰	٪۸/۲	٪۱۱/۴	٪۱۳/۶	٪۱۱/۶	کرمانشاه، کردستان و همدان

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل نشان‌دهنده این است که بیشترین سهم فقر مربوط به استان‌های گیلان، مازندران، گلستان، خراسان، فارس، اصفهان، تهران و قم و کمترین سهم مربوط به استان‌های سیستان و بلوچستان، چهارمحال و بختیاری، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد است. این نتایج با سایر ملاحظات مربوط به فقر در خصوص این مناطق به خصوص شاخص‌های فقر که در مطالعات مختلف ارائه شده سازگار

نحوه توزیع فقر بین خانوارهای ایرانی

نیست. در واقع، ارقام مندرج در جدول (۶) مؤید آن است که استان‌های سیستان و بلوچستان، چهارمحال و بختیاری، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد که در زمره استان‌های محروم است در مقایسه با استان‌های برخوردار همچون تهران، فارس، اصفهان و قم کمتر دچار فقر است، در حالی که همواره نتایج مطالعات صورت گرفته نشان داده که استان‌های گروه اول نسبت به استان‌های گروه دوم از فقر بیشتری رنج می‌برند. برای رفع مشکل فوق باید سهم جمعیتی استان‌ها در نظر گرفته شود. از این‌رو، در جدول (۷) سهم هر یک از گروه‌های ۷ گانه از کل فقر جامعه بر سهم جمعیتی آنان تقسیم شده است.

جدول ۷- سهم نسبی فقر مناطق مختلف جغرافیایی از کل فقر جامعه ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹

سال منطقه	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
۱	٪۱/۳	٪۱/۱	٪۱/۵	٪۱/۴	٪۱/۸	٪۲/۲	٪۱/۸	٪۱/۹	٪۱/۶
۲	٪۰/۵	٪۰/۶	٪۰/۶	٪۰/۵	٪۰/۵	٪۰/۴	٪۰/۴	٪۰/۴	٪۰/۴
۳	٪۰/۹	٪۰/۹	٪۱/۰۲	٪۱/۱	٪۱/۱	٪۱/۳	٪۱/۱	٪۰/۹	٪۰/۹
۴	٪۱/۲	٪۱/۳	٪۱/۱	٪۱/۱	٪۱/۲	٪۱/۳	٪۱/۱	٪۱/۳	٪۱/۲
۵	٪۱/۰۴	٪۱/۲	٪۱/۳	٪۱/۴	٪۱/۴	٪۱/۴	٪۱/۳	٪۰/۸	٪۱/۱
۶	٪۰/۹۸	٪۱/۰۲	٪۱/۱	٪۱/۰	٪۰/۸	٪۰/۷	٪۱/۰۴	٪۰/۹	٪۰/۹
۷	٪۱/۳۲	٪۱/۲	٪۱/۲	٪۱/۱	٪۱/۳	٪۱/۰۳	٪۱/۴	٪۱/۷	٪۱/۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که نتایج مندرج در جدول (۷) نشان می‌دهد، مطابق انتظار سهم نسبی فقر مناطق مختلف جغرافیایی به جمعیت مورد مطالعه آنها در مناطق محروم مانند استان‌های سیستان و بلوچستان و... بیش از دو برابر مناطق برخوردار مانند استان‌های تهران، فارس و... است. برای مثال استان‌های گروه اول (سیستان و بلوچستان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد) در مقایسه با استان‌های گروه دوم نسبت به جمعیتشان از فقر بیشتری برخوردار هستند و چنانکه ملاحظه می‌شود، در تمامی سال‌های مورد مطالعه نسبت فقر گروه اول به سهم جمعیت آنها همواره بالاتر از ۱ است، در حالی که در مورد گروه دوم، این نسبت در اکثر سال‌ها برابر ۰/۵ و یا کمتر از آن است.

۳-۵. سهم فقر خانوارها برحسب نوع شغل سرپرست خانوار

جدول (۸) سهم فقر خانوارها را از کل فقر جامعه به تفکیک بخش اقتصادی که سرپرست خانوار در آن فعالیت می‌کند و بر پایه مفهوم فقر مطلق (۲۱۷۹ کالری) طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ نشان می‌دهد.



جدول ۸- سهم فقر خانوارها از کل فقر جامعه به تفکیک نوع شغل سرپرست خانوار و برپایه مفهوم فقر مطلق طی سال‌های ۱۳۷۱-۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	شغل
قانون‌گذاران، مقامات عالی‌رتبه و مدیران	٪۱/۲	٪۱/۲	٪۲/۲	٪۱/۴	٪۰/۳	٪۰/۱	٪۰/۴	٪۰/۳	٪۰/۲	
متخصصان علمی و فنی	٪۰/۰۹	٪۰/۱۰۷	٪۰/۱	٪۰/۱	٪۰/۱۷۷	٪۰/۱۶	٪۰/۱۶	٪۰/۱۷	٪۰/۱۴	
تکنسین‌ها و دستیاران	٪۱	٪۰/۱۸	٪۱/۶	٪۰/۹	٪۱/۲	٪۱/۰	٪۱/۲	٪۱/۲	٪۱/۲	
کارمندان امور دفتری	٪۶/۵	٪۶/۱۸	٪۷/۱۸	٪۶/۳	٪۰/۱۷	٪۰/۳	٪۰/۱۵	٪۰/۱۴	٪۰/۱۴	
کارمندان خدماتی و فروشندگان	٪۳/۶	٪۳/۱۸	٪۴/۹	٪۳/۵	٪۵/۲	٪۴	٪۴/۴	٪۳/۴	٪۳/۸	
کارکنان ماهر کشاورزی	٪۳۷/۴	٪۳۸/۱۸	٪۳۱	٪۳۴/۹	٪۳۲/۳	٪۳۰/۱۸	٪۳۲	٪۲۹/۷	٪۲۸/۲	
صنعتگران و مشاغل مربوط	٪۴/۸	٪۴/۴	٪۵/۵	٪۴/۹	٪۹/۴	٪۹/۲	٪۸/۸	٪۷/۷	٪۷/۹	
اپراتور ماشین‌الات و مونتاژکارها	٪۳/۱۸	٪۳/۶	٪۵/۳	٪۳/۳	٪۵/۹	٪۳/۱۸	٪۵/۶	٪۴/۲	٪۴/۶	
کارگران ساده خدمات	٪۱۹/۷	٪۱۸/۵	٪۲۰/۶	٪۲۳/۴	٪۲۷/۱	٪۲۶/۲	٪۲۸/۱	٪۳۱/۲	٪۲۶/۱۸	
سایر	٪۲۱/۹	٪۲۲/۱	٪۲۰/۸	٪۲۱/۱	٪۱۷/۲	٪۲۳/۹	٪۱۸/۲	٪۲۱/۱	٪۲۶/۴	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج فوق نشان می‌دهد خانوارهایی که سرپرست آنها دارای مشاغلی از نوع تخصص‌های علمی-فنی، قانون‌گذاری هستند از کمترین سهم فقر برخوردارند، در حالی که خانوارهایی که سرپرست آنها دارای مشاغلی مانند کشاورزی، کار ساده خدمات، کار امور دفتری هستند، از بالاترین سهم فقر جامعه برخوردارند. همچنین، نتایج فوق نشان می‌دهد سهم گروه‌های فقیر از کل فقر جامعه در طی زمان کاهش یافته است و سهم فقر گروه‌های کمتر فقیر، افزایش یافته است. این امر بر بهبود وضعیت توزیع فقر در جامعه بین مشاغل مختلف دلالت دارد، اما هنوز نابرابری زیاد است.

### ۳-۶. سهم فقر خانوارها از فقر جامعه برحسب نوع تصدی در شغل سرپرست خانوار

در جدول (۹) سهم فقر خانوارها از فقر جامعه برحسب نوع تصدی در شغل سرپرست خانوار بر پایه مفهوم فقر مطلق (۲۱۷۹ کالری) طی سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹ درج شده است.

## نحوه توزیع فقر بین خانوارهای ایرانی

جدول ۹- سهم خانوارها از فقر جامعه برحسب نوع تصدی در شغل سرپرست خانوارها برپایه خط فقر ۲۱۷۹ کالری طی سالهای ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۹

سال	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹
نوع تصدی									
کارفرما	٪۴/۴	٪۶/۱	٪۶/۵	٪۴/۴	٪۶	٪۳/۴	٪۴/۱	٪۲/۸	٪۳
کارکن مستقل	٪۴۱/۹	٪۴۱/۲	٪۳۷/۵	٪۳۶/۸	٪۳۸/۱	٪۳۷/۴	٪۳۹/۷	٪۳۷/۹	٪۳۵/۲
کارکن بخش عمومی	٪۸/۱	٪۸/۶	٪۱۲/۶	٪۸/۲	٪۶/۸	٪۳/۸	٪۵/۲	٪۳/۷	٪۲/۶
کارکن بخش خصوصی	٪۳۰/۴	٪۲۷/۴	٪۲۸/۱	٪۳۰/۳	٪۳۲/۲	٪۳۱/۹	-	-	-
کارکن فامیلی	٪۱۵	٪۱۶/۷	٪۱۵/۳	٪۲۰/۳	٪۱۶/۹	٪۲۳/۵	٪۵۰	٪۵۵	٪۵۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج فوق دلالت بر آن دارد که سهم فقر خانوارها با سرپرست کارکن مستقل و کارکن بخش خصوصی بین ۳۰٪ تا ۴۰٪ در نوسان بوده است، در حالی که سهم فقر خانوارها با سرپرست کارفرما در بیشترین حالت ۶/۵٪ (۱۳۷۳) است و در بقیه سال‌ها نیز کمتر از ۴٪ بوده است. حداکثر سهم فقر برای خانوارهایی که سرپرست آنان کارکن بخش عمومی بوده است در سال ۱۳۷۳ برابر ۱۲/۶٪ بوده و در بقیه سال‌ها کمتر از ۸٪ بوده است. همچنین، برای خانوارهایی که کارکن فامیلی بوده‌اند، سهم فقر جز در ۳ سال آخر مطالعه بین ۱۵ تا ۲۳ درصد بوده و در طی ۳ سال آخر مطالعه یعنی سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۷۹ به شدت افزایش یافته است، به طوری که در سال ۱۳۷۹ سهم فقر این گروه از کل فقر جامعه معادل ۵۹٪ است.

#### ۴. نتیجه‌گیری

در مجموع، نتایج مربوط به توزیع فقر بین خانوارها برحسب خصوصیات مختلف اقتصادی، اجتماعی خانوارها طی سال‌های مورد مطالعه (۱۳۷۱-۱۳۷۹) دلالت بر آن دارد که:

- سهم فقر جوامع روستایی بیشتر از جوامع شهری است. این نتیجه با در نظر گرفتن سهم نسبی جمعیت تشدید می‌شود.
- روند زمانی سهم فقر در جوامع شهری افزایشی و در جوامع روستایی کاهش یافته است.
- بیشترین سهم فقر متعلق به گروه سنی بالای ۵۵ سال و کمترین سهم متعلق به گروه سنی زیر ۲۵ سال بوده است.
- سهم فقر خانوارهای با سرپرست بی‌سواد یا دارای سواد ابتدایی، بیشترین و سهم خانوارهایی که سرپرست آنها دارای مدارک کارشناسی و بالاتر بوده کمترین درصد بوده است.

- 
- در گروه‌های دارای سواد ابتدایی و بی‌سواد سهم فقر کاهش یافته و برعکس، در گروه‌های دارای مدارک بالا سهم فقر افزایش یافته است.
- سهم فقر در مناطق (استان‌های) برخوردار مانند استان‌های فارس، تهران، اصفهان پایین و برعکس، سهم فقر در استان‌های محروم مانند سیستان و بلوچستان و ایلام، کهگیلویه و بویراحمد بیشترین مقدار است.
- سهم فقر خانوارهایی که سرپرست آنها جزء قانون‌گذاران، مقامات عالی‌رتبه و..... متخصصان علمی و فنی، تکنسین‌ها و دستیاران آنها و صنعتگران هستند کمترین و سهم فقر خانوارهایی که سرپرست آنها در مشاغل کشاورزی، فعالیتهای ساده خدماتی و امور دفتری مشغولند بیشترین است.

## منابع

- ابوالفتحی قمی، ابوالفضل. (۱۳۷۱). درآمدی بر شاخص‌های نابرابری درآمد و فقر. مرکز آمار ایران. خدادادکاشی، فرهاد و همکاران. (۱۳۸۱). اندازه‌گیری شاخص‌های فقر در ایران، کاربرد انواع خط فقر، شکاف فقر، شاخص فقر ۱۳۶۳-۱۳۷۹. پژوهشکده آمار.
- خدادادکاشی، فرهاد. (۱۳۷۷). اندازه‌گیری فقر در ایران برحسب خصوصیات اجتماعی و اقتصادی خانوارها: کاربرد شاخص سن در ایران. پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۸، پاییز.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۷۷). اندازه شاخص‌های فقر و نابرابری توزیع درآمد در ایران طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵. دفتر حساب‌های اقتصادی.
- Atkinson, A. (1987). On the Measurement of Poverty. *Econometrica*, 55, 749-60.
- Atkinson, A. (1994). Measurement of Poverty and Differences in Family Composition. *Econometrica*, 49.
- Kakwani, N. (1993). Statistical Inference in the Measurement of Poverty. *Review of Economics and Statistics*, 75, 632-39.
- Pajooyan, J. (1994). Establishing the Poverty Line. *Iranian Economic Review*, No.1.
- Ravallion, M. (1998). Poverty Lines in Theory and Practice. LSMS. *Working Paper*, No.133, World Bank.
- Townsend, P. (1985). A Sociological Approach to Measurement of Poverty: a Rejoinder to Professor Amartya Sen. *Oxford Economic Papers*, Vol. 37.